

Vicente Gramaje

Als je deze brief
leest

Karakter Uitgevers B.V.

Proloog

Al sinds de vroege ochtend was de graafmachine continu aan het werk. De berg uitgegraven kurkdroge aarde naast de brede, onregelmatig gevormde bouwput werd almaar groter. De hitte was verstikkend, zoals gewoonlijk in deze tijd van het jaar in het noorden van Marokko. Monte Arruit is een plaatsje in het district Nador, midden in het Rifgebergte, en rond half juli is de hitte daar niet te harden voor wie niet is opgegroeid in die contreien.

Yusuf werkte met de cabinedeur open; liever stof happen dan stikken van de hitte in zo'n kleine, afgesloten ruimte. Elke keer dat de tanden van de schep de grond in gingen, voelde hij de trillingen van die klap via de bedieningshendels door zijn hand trekken. Graven, slepen, tillen, draaien, zakken en weer van voren af aan beginnen... Dit was al jaren zijn werk en hij klaagde er nooit over, want een vast inkomen was een groot goed in deze arme streek. Yusuf was een gelukkig mens: hij kon zijn vrouw, zijn twee dochters en zijn schoonouders behoorlijk onderhouden. Ze woonden in het huis dat zijn vader 45 jaar geleden, twee jaar voor Yusufs geboorte, had gebouwd.

Sindsdien was Monte Arruit langzaam uitgegroeid tot een plaats met vijftienduizend inwoners. Het was een stad zonder ook maar één interessante moskee of noemenswaardige soek en de paar Europeanen die er kwamen bleven dan ook nooit langer dan noodzakelijk. Bovendien zag je er vrijwel alleen maar onverharde straten met

uniforme huizenblokken van twee of drie verdiepingen, in doodse kleuren en zonder de geringste charme. Een onaantrekkelijke plaats met niet al te rooskleurige toekomstperspectieven.

Yusuf was aan het werk aan de rand van de stad, vlak bij de oudste, nog door bejaarden bewoonde huizen. Al vroeg in de ochtend waren die oude mensen, ondanks de felle hitte en de verstikkende wind, dichterbij gekomen om naar de werkzaamheden te kijken. De manier waarop ze daar stonden was wel erg opvallend. Hij was gewend aan pottenkijkers, die niets beters te doen hadden dan in een cirkel om hem heen te gaan staan terwijl ze ondertussen allerlei commentaar op de werkzaamheden lieten horen. Maar dit was anders: ze zeiden niets, ook niet tegen elkaar, ze bewogen niet, maar keken slechts toe... Het was alsof ze ergens op wachtten.

Yusuf werkte aan één stuk door, dus de funderingen van het nieuwe gebouw zouden binnenkort wel klaar zijn. Ze hadden hem nooit uitgelegd wat hier nou precies gebouwd zou worden en dat kon hem ook niets schelen, hij werd gewoon betaald om zijn werk goed te doen.

En toen kwamen de botten tevoorschijn.

Eerst dacht hij dat het boomwortels waren, met stukken pijpleiding, maar al gauw zag hij heel duidelijk een schedel boven de omgewoelde droge aarde uitsteken. Hij trok onmiddellijk de schep omhoog en zette de machine uit. Hij kwam rustig zijn cabine uit en zakte af in de bouwput. Het was duidelijk dat het botten waren en bovendien niet een of twee, maar heel veel. Hij bukte, veegde de aarde weg en pakte iets op wat ooit een menselijk hoofd was geweest. Hij stak zijn vingers in de oogkassen om de aarde eruit te halen en bekeek de schedel van alle kanten.

Het plotselinge gegil van de toekijkende vrouwen schrikte hem op. Een scherpe, vibrerende klank kwam uit de kelen van de oude vrouwen opzetten. Het was een schel geluid dat door merg en been

ging. Ineens begreep hij waar ze op hadden staan wachten en hij merkte dat hij kippenviel kreeg; de schedel viel uit zijn handen en rolde tot voor zijn voeten.

Yusuf kwam uit de bouwput en klom weer in zijn cabine om zijn baas Mohammed te bellen. Met een geïrriteerd 'Hallo' werd er opgenomen.

'Chef, er liggen botten in die bouwput.'

'Hoezo, er liggen botten in die bouwput?'

'Precies zoals ik het zeg, minstens drie schedels en veel skeletresten, die daar volgens mij al heel lang liggen.'

'Heel lang?'

'Zo te zien al heel wat jaren... Dit kunnen geen pas overledenen zijn.'

'Goed, maar ik neem aan dat je ze opzij kunt schuiven... Wat hoor ik nou voor gegil daar?'

'Een groep oudere mensen heeft de hele ochtend staan toekijken, alsof ze ergens op stonden te wachten. Toen de botten tevoorschijn kwamen, begonnen de vrouwen als bezetenen te gillen. Het lijkt wel of ze weten wat er aan de hand is, chef. Ik raak niks aan totdat de politie komt; doden zijn heilig en ik wil geen gedonder hier op aarde of in het hiernamaals.'

'Goed, ik kom eraan, ik ben er met een kwartiertje. En ik hoop dat ze tegen die tijd schor geschreeuwd zijn...'

Nog geen kwartier later stopte Mohammeds auto naast de graafmachine. Hij liep naar de machinist toe, die met een sigaret in zijn mond op hem stond te wachten.

'Laten we eens even kijken,' zei hij kalmpjes.

'Ik heb niets meer aangeraakt sinds ik gebeld heb, maar ik denk dat we niet moeten onderschatten wat hier ligt.'

Ze liepen tot aan de rand van de bouwput en Mohammed begreep meteen dat hier echt iets aan de hand was. Er lagen erg veel

botten. Te veel om opzij te schuiven en te doen alsof het niets te betekenen had. Ze hadden al eens eerder een handjevol botten gevonden, en hij had zich toen van de domme gehouden. Maar dit was zo te zien toch even wat anders.

Hij daalde af naar de plek waar de beenderen zich bevonden. Het was duidelijk dat ze daar al tientallen jaren lagen. Er zat geen huid en geen haar meer op. Met de punt van zijn schoen raakte hij een schedel aan. Er zat een gat in het voorhoofd met een doorsnee van ongeveer een centimeter, dat eruitzag als een kogelgat. Hij haalde zijn mobieltje tevoorschijn en belde de politie.

Deel een

Het was niet uit te houden in die kamer. Ik had me na de lunch even teruggetrokken om het heetste moment van de dag te ontlopen; toch ontkwam ik er niet aan, de muren leken wel in brand te staan. Ik keek of er iets op tv was, maar ik kon alleen Marokkaanse zenders vinden. Lamlendig smeed ik de afstandsbediening op het bed en ging voor de tweede keer die dag onder de douche. Er kwam lauw water uit de koude kraan, dus afkoelen kon ik wel vergeten. Na het afdrogen brak het zweet me alweer uit.

Ik kwam de badkamer uit en keek verslagen rond in de kleine kamer, waarin een bed, een nachtkastje, een televisiemeubel en een kledingkast stonden. Verder hingen er een paar lichtpeertjes van 25 watt en zat er een afschuwelijk behangetje op de muur. Het was er brandschoon, maar deed me toch denken aan een tweesterrenhotel uit het Spanje van de jaren zestig. Vanuit het raam had ik zicht op een eindeloze bruine vlakte met een paar bomen die het landschap nog wel een vleugje groen gaven, maar er niet in slaagden de overheersende indruk van droogte weg te nemen. Het plaatje werd afgerond door een paar vierkante blokken eengezinswoningen, die zo ver uit elkaar stonden dat het leek of ze lukraak uit de lucht waren neergekwakt. Alles in Monte Arruit ademde de sfeer van een achterbuurt in een Spaanse provinciestad.

Ik leunde op de vensterbank van het open raam en mompelde: 'Verdomme! Wat heb ik hier nou eigenlijk te zoeken?'

Ik was arts in een provinciestad, maar ik stelde me graag voor als plattelandsdokter. De mensen waardeerden me, ze hadden vertrouwen in me. Sterker nog, ik wist dat ze me mochten ondanks mijn humeurigheid. Ik vond dat een prettige gedachte, het gaf me het gevoel onmisbaar te zijn. En toch gebeuren er soms dingen die alles op zijn kop zetten.

Ik had besloten op reis te gaan want ik had tijd nodig om mijn gedachten te ordenen en een oplossing te vinden voor een persoonlijke en een professionele crisis, die zich onverwacht tegelijk hadden aangediend. Zo kon ik afstand nemen van mijn omgeving, die me constant herinnerde aan gebeurtenissen die ik wilde vergeten.

En mijn keus was gevallen op Tanger. Ik had *De reis* van Ibn Battuta gelezen en ik wist dat deze schrijver daar begraven lag. Iedere zichzelf respecterende reiziger heeft wel eens iets over hem gehoord of iets van deze 'Arabische Marco Polo' gelezen. Battuta heeft zelfs een grotere afstand afgelegd dan die beroemde Venetiaan. Als je de kilometers die hij te voet, te paard, op een kameel of per boot heeft gemaakt bij elkaar optelt, dan zou daar een getal uit komen dat gelijkstaat aan drie keer de omtrek van de aarde. En dat in een tijdperk – de veertiende eeuw – dat reizen nog een hachelijk avontuur was, dat lang niet voor iedereen goed afliep.

Maar ik kon het graf niet vinden. Gefrustreerd en omdat ik niets beters kon bedenken, vatte ik het zonderlinge plan op om vanuit Tanger per bus van dorp naar dorp richting Melilla te reizen, op de bonnefooi, met geen ander doel dan zomaar een beetje rond te zwerven. En zo was ik in deze snikhete kamer beland, waar ik zwetend en puffend wachtte tot ik de volgende dag weer kon vertrekken.

Ik besloot een ommetje te maken. Ik liep nog liever buiten dan

dat ik me levend liet roosteren in dat hotel. Ik hing een oude plunjezak, een souvenir van een reis naar India, over mijn schouder, zette mijn pet op en verliet het hotel. Opgelucht merkte ik dat het buiten minder heet was dan in de kamer; toch stak ik maar over, om op de stoep aan de overkant in de schaduw te gaan lopen.

Ik had absoluut geen haast, ik was gewoon de tijd aan het doden tot het avondeten. Binnen vijf minuten moest ik al ik weet niet hoeveel kinderen en jongelui van me afschudden die vanuit allerlei zijstraatjes opdoken en maar bleven doordrammen met hun 'vriend, ik vriend, kom mee', of 'Barcelona en Real Madrid zijn de beste, ik heb hasj, kom...' of 'kijk even, alleen even kijken', met de bedoeling hasj of iets dergelijks aan me kwijt te raken. Ik was er inmiddels achter dat ik het beste tussen ze door kon lopen met mijn blik strak vooruit. Dat werkte; na een tijdje lieten ze me met rust.

Monte Arruit was een gat waar ik zo snel mogelijk moest zien weg te komen, zei ik bij mezelf. Ik wandelde verder door de hoofdstraat; ik was van plan aan het andere eind van het dorp weer rechtsomkeert te maken.

Er reden twee politieauto's langs met zwaailichten en huilende sirenes. Ik dacht dat er misschien een ongeluk was gebeurd; aangemoedigd door het vooruitzicht op wat afleiding versnelde ik mijn pas en zag de auto's aan het eind van het dorp rechts afslaan. Tien minuten later was ik er ook. Ik zag de twee auto's staan met hun zwaailichten nog aan en een menigte rond een graafmachine. Het was dus een goed idee geweest om even naar buiten te gaan, het eerste halfuur zou ik me zeker niet vervelen. Net als iedereen negeerde ik de linten die het terrein afbakenden. Ik liep door om te zien wat er aan de hand was en stuitte op een muur van mensen die nieuwsgierig stonden toe te kijken bij een bouwput.

'Wat hebben ze gevonden?' vroeg ik aan een bejaarde, vriendelijk uitziende man.

‘Doden.’

‘O.’ Ik liet me niet ontmoedigen door het laconieke antwoord en vroeg door: ‘Liggen ze daar al lang?’

De bejaarde man keek me aan en knikte instemmend.

‘Is het bekend wie het zijn?’

‘Uw mensen.’

‘Hoezo, mijn mensen?’

‘Spaanse soldaten. Ze liggen hier al bijna honderd jaar.’

Verbijsterd keek ik hem aan. Dit leek wel degelijk belangwekkend en ik kon me voorstellen dat deze vondst voor jaren gespreksstof zou opleveren in Monte Arruit. Ik had wel eens wat gehoord over onze aanwezigheid in het noorden van Marokko, over de oorlogen in Afrika, de oprichting van het Spaanse vreemdelingenlegioen, en ik wist min of meer dat het allemaal niet al te best was verlopen. Ook had ik wel eens de naam van een zekere Abd el-Krim gehoord... maar veel meer wist ik niet. Het koloniale avontuur in het noorden van Afrika was geen hoofdstuk uit de Spaanse geschiedenis waar ik veel over had gehoord. In ieder geval verbaasde het me dat ik stiekem hoopte dat de plaatselijke bevolking tenminste het vereiste respect zou betonen jegens de stoffelijke overschotten. Ik geef toe dat dat onredelijk was: als er op een Spaanse begraafplaats stoffelijke resten van moslims zouden worden gevonden, zou je ook niet verwachten dat de mensen meer voelden dan louter nieuwsgierigheid.

Ik dwaalde er een beetje rond en liep naar de hoop aarde die uit de kuil afkomstig was. Er stak iets uit wat op een rib leek; ik bukte en wroette nieuwsgierig met een stokje in het zand. Eerst stuitte ik op de gesp van een riem, daarna op iets wat leek op een naamplaatje. Toen raakte het stokje iets hards. Ik wroette nog wat verder en stuitte op een glazen fles zoals je die vroeger in apotheken zag staan, met de stop er nog in en bedekt met aangekoekte aarde.

Mooi, nu had ik een paar souvenirs. Ik stopte de spullen in mijn

plunjezak en keek argwanend om me heen of iemand er iets van zou zeggen. Toen stond ik op en vroeg aan een jonge politieman met een vriendelijk voorkomen: 'Neem me niet kwalijk, is al bekend van wie die botten zijn?'

Ik stond al klaar om mijn paspoort uit mijn heuptasje te halen voor het geval hij erom zou vragen, maar dat was niet nodig.

'Het lijkt er sterk op dat het resten zijn van Spanjaarden.' Hij aarzelde even, maar klonk wel vriendelijk. 'Alles wijst erop, er liggen hier Spaanse militaire insignes; de oudste bewoners beweren dat ze wel wisten dat ze hier begraven lagen. En deskundigen hebben dit zojuist bevestigd.'

'Ja, dan is het wel duidelijk. En wat gaan ze ermee doen?'

'Waarom wilt u dat weten en wie bent u eigenlijk?'

Ik gaf hem mijn paspoort. Nadat hij er een blik op had geworpen en ik hem had uitgelegd wat ik daar deed, waar ik vandaan kwam en wat mijn bestemming was, gaf hij het met een geroutineerd gebaar terug.

'U bent geen verslaggever?'

'Nee, ik ben arts.'

'O, u bent arts!' En alsof deze mededeling betekende dat ik geen bedreiging voor hun gangbare procedures vormde, vervolgde hij: 'Een paar jaar geleden zijn hier vlakbij ook skeletten gevonden en is het probleem door de regeringen onderling opgelost. Er is toen contact opgenomen met uw ministerie van Defensie en de dag daarop kwam er uit Melilla een eenheid die het terrein heeft opgeruimd en de botten meegenomen.'

Zijn loslippigheid verbaasde me nogal, maar ik maakte er meteen gebruik van om hem nog meer bijzonderheden te ontfutselen. 'Dat zal dan verder geen problemen opleveren. Wat is er precies bekend over dit graf?'

'Ik weet er niets van, dan moet u met de oudsten in het dorp

praten.’ Zijn stem, aanvankelijk enigszins formeel, klonk nu rond-
uit stuurs.

‘Weet u wanneer de eenheid uit Melilla komt?’ durfde ik nog te
vragen.

‘O, snel, dat weet ik zeker. Vorige keer waren ze er namelijk niet
zo vlug bij en zijn de botten uiteindelijk in een ander massagraf ge-
dumpt; een paar dagen later zagen ze er een groepje kinderen mee
spelen. Dat was nogal heftig, dus niemand wil zoiets nog eens mee-
maken. Nemen jullie je doden maar mee, dan kunnen we dit zo snel
mogelijk afronden.’

‘En wat doen jullie om te voorkomen dat een nieuwsgierige on-
verlaat vannacht iets meeneemt?’

‘Moet u luisteren, Monte Arruit is maar een dorpje,’ zei de jonge
vent geërgerd, ‘we kunnen hier niet de hele nacht een agent neer-
zetten, we zijn maar met z’n tweeën. We zien wel wat ze van hoger-
hand besluiten.’

Ik nam beleefd afscheid van de politieman en ging terug naar mijn
hotel. Het was al met al geen saaie middag geweest. Terwijl ik rustig
terugwandelde, realiseerde ik me dat de agent een heel andere toon
had aangeslagen nadat ik had doorgevraagd over het graf. Ik kwam
langs de bushalte en bleef even staan om naar de dienstregeling te kij-
ken. Ik had me voorgenomen om de volgende ochtend de eerste bus
naar Melilla te nemen, maar ik bedacht me, want er was ’s middags
nog een bus. Ik moest er eerst maar eens een nachtje over slapen.

Ik liep verder en kwam langs een eettentje, waar ik snel iets at.
Daarna haastte ik me terug naar het hotel, want ik kon bijna niet
wachten om de fles die ik uit de zandhoop had opgediept beter te
bekijken. Onderweg moest ik denken aan een anekdote uit mijn
kinderjaren, wat een aangenaam gevoel bij me opriep. Zo’n gevoel
dat je hebt als je in een doos met herinneringen uit je kindertijd
snuffelt of een album met oude familiefoto’s bekijkt.

Ik heb het altijd leuk gevonden om langs de restanten van de vuurlinies van de Burgeroorlog te zwerven en soms vind ik iets: patroonhulzen, resten van schrootmunitie, granaatscherven, en op de Peña Salada stuitte ik eens op een dijbeen en een scheenbeen die zo'n zeventig jaar na dato nog intact waren. En ik herinner me nog heel goed de dag, ik moet een jaar of zeven zijn geweest, dat ik tijdens een wandeling met mijn vader door de resten van de loopgraven van Torás een kogel vond. Ik liet hem aan mijn vader zien, hij stak hem in zijn zak en prees me zo ongeveer de hemel in, alsof ik iets heel belangrijks had gevonden, zodat ik me ontzettend gewichtig begon te voelen. Toen we terug waren in het dorp maakten we de kogel open en haalden het kruit eruit. Mijn vader hield er een lucifer bij en dat zwartgroene hoopje bracht niet meer dan een zielig vlammetje voort en een heleboel rook. Dat het kruit in die ingegraven kogel opgesloten had gezeten, winter na winter, tot het moment dat ik hem had gevonden, was een gegeven dat grote indruk op me maakte. Ik herinner me nog precies de geur, de vorm en de kleurschakering van die rookwolk, het leek net of er opeens een geest tevoorschijn kwam die jarenlang in een lamp had gezeten. Ik had nog nooit aan iemand verteld dat ik die rookwolk had vergeleken met een geest, want zelfs ik vond het flauwekul.

Toen ik de lobby binnenliep, groette ik de receptionist beleefd en ging de trap op naar mijn kamer. Het was er al niet meer zo heet als 's middags; je kon er tenminste weer vrij ademen. De plunjezak liet ik op bed vallen en ik zette het raam wijd open. Daarna draaide ik in de badkamer de kraan open en liet het water een paar minuten stromen; dat wilde wel eens helpen, dan was het water niet meer zo lauw.

Zoals altijd liep ik al mijn bezittingen na. Uit angst om beroofd te worden had ik die gewoonte aangenomen als ik buiten Europa op reis was. Ik stelde vast dat het water al iets koeler uit de kraan kwam,

dus kleepte ik me uit en ging onder de douche staan. De waterstraal was nog niet eens sterk genoeg om mijn hoofd zachtjes te masseren; het was geen ontspannende douche, eerder een beetje afspoelen. In ieder geval zweette ik na het afdrogen niet meer. Met alleen een onderbroek aan ging ik op bed zitten; ik was toch niet meer van plan om nog naar buiten te gaan.

Toen maakte ik mijn plunjezak open en haalde eerst het insigne eruit. Met mijn vingers veegde ik de aangekoekte aarde er zo'n beetje af en ik zag dat het een kroon voorstelde, met daaromheen een halfronde jachthoorn. Het andere voorwerp was zo'n typische glazen fles die je tegenwoordig alleen nog als decoratie in apotheken ziet. Maar deze fles was echt oud; hij had tientallen jaren onder de grond gelegen. Door de aangekoekte aarde kon ik niet zien wat erin zat, zelfs niet als ik hem tegen het licht van de lamp hield.

Ik stond op van het bed en hield de fles in de wasbak onder de kraan. Het grootste deel van de aarde kon ik er zo af spoelen en nadat ik een poosje met mijn vingers langs de stop had gekrabbd, merkte ik dat er iets omheen zat wat niet losliet, een soort verharde pasta. Daarna boende ik de fles grondig schoon en droogde hem af, waarna ik hem nog eens tegen het licht hield: er zat iets in. Ik zou het glas met een schuur- of metaalspons moeten schrobben om te kunnen zien wat het was. Het was al laat, maar ik trok wat aan en ging toch even bij de receptie vragen of ik zoiets kon lenen. Het gezicht van de receptionist sprak boekdelen: het is natuurlijk niet erg gebruikelijk dat iemand zo laat op de avond om een schuurspoonje, een schoonmaakmiddel en een metaalspons vraagt.

Terug in mijn kamer begon ik energiek de bovenste laag eraf te krabben; daarna ging ik aan de slag met het schoonmaakmiddel en de schuurspoon. Ik was een flinke poos zoet met het schoonmaken van de fles, waarna ik hem afspoelde en hem daarna, tevreden met het resultaat, afdroogde en nogmaals tegen het licht hield. Er zat

iets langwerpigs in, iets wat eruitzag als een stuk opgerold papier. Ik probeerde de stop uit de fles te krijgen, maar die verharde pasta bleek zegellak te zijn. Iemand had ooit de bedoeling gehad deze fles hermetisch af te sluiten.

Peinzend ging ik op bed zitten; zonder de lak helemaal stuk te trekken zou ik het papier er niet uit krijgen en het was ook niet zeker dat het heel zou blijven als ik de fles zou breken. In beide gevallen zou de charme van zo'n *message in a bottle* volledig verloren gaan. Ik bleef lang zitten piekeren zonder tot een oplossing te komen en schoof het uiteindelijk voor me uit tot de volgende dag. Het leek me in dit geval beter om het nog even spannend te houden. Bovendien had ik besloten de volgende ochtend nog wat rond te snuffelen bij de bouwput; ik kon ook 's middags de bus nemen. Per slot van rekening was ik aan niemand verantwoording schuldig over waarheen en wanneer ik vertrok.

Ik deed het licht uit en probeerde te slapen. Ondanks het open raam had ik last van de verstikkende hitte, waardoor de slaap niet wilde komen. Terwijl ik een beetje lag te sluimeren kwam het beeld van de fles met inhoud me weer voor de geest. Wie zou hem verzegeld hebben, en wanneer en waarom? Hoe was hij daar terechtgekomen en hoe lang had hij daar begraven gelegen? Het was al midden in de nacht toen ik in slaap viel.